

A bölcsőde – anyagi kényszer, avagy gyengéd átmenet a család és az óvodai nevelés között

Készítette:

Munkás Melinda Andrea

ELTE TÓK

csecsemő- és kisgyermeknevelő szakos hallgató

Témavezető:

Sándor Mónika dr.

Budapest

2024

I. Absztrakt.....	2
II. Bevezetés	2
A témaválasztás indoklása	2
A felvetést alátámasztó kutatás	3
III. A bölcsődés korosztály bemutatása fejlődéslélektani szempontból.....	4
IV. A kutatás	5
Szülői motivációk	7
Bölcsődei és óvodai beszoktatás módszertanának összehasonlítása.....	8
Óvodapedagógusok tapasztalatai az óvodai beszoktatáskor korábban bölcsődés, illetve nem bölcsődés gyermekek esetén	9
<i>Bölcsődéből érkező gyermekek előnyei.....</i>	<i>10</i>
<i>A korábban bölcsődébe nem járó gyermekek nehézségei</i>	<i>10</i>
<i>Megfigyelés tapasztalatai</i>	<i>11</i>
Szülői tapasztalatok az óvodai adaptációról	11
V. A bölcsőde, mint intézmény.....	15
Bölcsődés gyermekek szüleinek tapasztalatai.....	15
A bölcsődei módszertan változása az elmúlt 30 évben.....	16
Szülői kompetenciák és a családi nevelés támogatása.....	17
<i>A bölcsőde és az óvoda kiegészítő szerepe</i>	<i>17</i>
<i>Szülői kompetenciák támogatása: az adaptációs időszak.....</i>	<i>19</i>
A bölcsődei ellátásra való igény változása az elmúlt 30 évben	21
VI. Korai fejlesztésben részesültek aránya a bölcsődés gyerekek között.....	22
VII. A bölcsőde hosszabb távú hatásai.....	23
Óvodás és idősebb gyermekek szüleinek tapasztalatai a gyermekek közötti esetleges különbségek tekintetében	23
VIII. Összefoglaló	25
IX. Függelék	27
X. Irodalomjegyzék.....	31

I. Absztrakt

A bölcsőde mint intézmény szerepe sokat változott az elmúlt évtizedekben, különösen a kisgyermek szocializációjára és érzelmi fejlődésére gyakorolt hatások tekintetében. Dolgozatomban azt vizsgálom, hogy a bölcsődei ellátás milyen hosszabb távú hatásokkal jár a gyermekek fejlődésére, különös tekintettel az óvodai adaptációra és az ezzel összefüggő szülői tapasztalatokra. A kutatás során kérdőíves felmérést végeztem 68 szülő bevonásával, interjúkat készítettem óvodapedagógusokkal és szülővel, valamint megfigyelést folytattam óvodai kiscsoportban.

Az eredmények azt mutatják, hogy a bölcsődei ellátásban részesült gyermekek szociális készségeik, alkalmazkodóképességük és közösségi élethez való hozzáállásuk tekintetében előnyt élvezhetnek azon társaikkal szemben, akik közvetlenül a családi környezetből érkeznek az óvodába. A szülők visszajelzései és az óvodapedagógusok tapasztalatai egyaránt alátámasztják, hogy a bölcsődei nevelés megalapozza az intézményi környezethez való sikeres adaptációt, különösen, ha a bölcsődei gondozás szakmailag magas színvonalú.

A dolgozat rávilágít a bölcsőde szerepének fontosságára a gyermekek harmonikus fejlődésében és a családi nevelés támogatásában.

II. Bevezetés

A témaválasztás indoklása

Ennek a kutatásnak a gondolata már az OKJ képzésem alatt megszületett fejben. Ekkoriban saját kisgyermekem már bölcsődébe járt, és még élénken élt bennem a beszoktatás számomra igen negatív élménye. Mivel nekem kisfiam bölcsődébe adása kizárólag anyagi kényszer volt, így szülőként kudarcnak éltem meg, hogy nem tudtam vele az óvodaköteles kor betöltéséig otthon maradni. Azonban miután elkezdtem bölcsődében dolgozni, egyre inkább megfogalmazódott bennem a kérdés, hogy vajon a bölcsőde intézményének van-e bármilyen hosszabb távú hatása az intézményi nevelésben részesülő gyermekekre, vagy csak egy "szükséges rossz" annak érdekében, hogy mindkét szülő vissza tudjon térni a munkába.

Ahogy a saját gyermekem idősebb lett, és előbb óvodába, majd iskolába ment, illetve először dajkaként, majd kisgyermeknevelőként több bölcsődei csoportot is végig kísértem, egyre inkább vágytam azon téma tovább kutatására, hogy azok a gyermekek, akik bölcsődébe jártak, szereznek-e bármilyen előnyt a kortársaikkal szemben szociális vagy egyéb más téren.

A felvetést alátámasztó kutatás

Kiinduló pontom egy Franciaországban készített korábbi kutatás (Gomajee et al., 2018) volt, amely a korai gyermekgondozás típusainak hatását vizsgálja a gyermekek érzelmi és viselkedési fejlődésére. 1428 gyermeket követtek születésüktől nyolcéves korukig. A kutatás célja az volt, hogy meghatározza, milyen hatással van a bölcsődei, családi napközi, illetve informális (családtagok, barátok által nyújtott) gondozás a gyermekek érzelmi és viselkedési problémáinak alakulására.

Az eredmények azt mutatták, hogy a központi, intézményi alapú gyermekgondozásban részt vevő gyermekeknél alacsonyabb volt az érzelmi problémák, társas kapcsolati nehézségek és a proszociális viselkedés hiányának valószínűsége. Ezzel szemben a családi napköziben nevelkedő gyermekeknél magasabb volt a viselkedési problémák kockázata. A kutatás különösen a lányok és a magasabb szocioökonómiai háttérrel rendelkező gyermekek esetében talált előnyös hatásokat.

A tanulmány fontos következtetése, hogy a magas minőségű intézményi gyermekgondozás pozitív hatással lehet a gyermekek érzelmi és viselkedési fejlődésére, különösen, ha legalább egy évig tart. Az ilyen típusú gondozás elősegítheti a gyermekek szociális készségeinek fejlődését és megelőzheti az érzelmi nehézségeket, ami hosszú távon kedvezően hathat a gyermekek pszichoszociális fejlődésére. Ez megerősített abban, hogy érdemes foglalkoznom a témával tovább, és hogy kutatni kezdek a bölcsőde gyermekekre gyakorolt hatásának témakörében. Úgy gondolom, hogy a hazai intézményesített bölcsődei ellátás mindenképpen magas szintűnek tekinthető, mind a szakképzettségi követelmények, mind a tárgyi feltételek tekintetében. Ezért döntöttem úgy, hogy szülők és óvodapedagógusok bevonásával fogom vizsgálni a bölcsődei gondozásban részesülő vagy részesült gyermekek, és az intézményi ellátásban ilyen módon részt nem vevő kortársaik közötti esetleges különbségeket.

Dolgozatom készítése folyamán kérdőíves módszerrel kutattam a korábban bölcsődébe járt gyermekek szüleinek, és a bölcsődét valamilyen okból nem választó szülők véleményét és tapasztalatait. Ebben a kérdőívben sorban arra a két kérdésre kerestem a választ, hogy milyen kép él a közvéleményben a bölcsődékről, illetve mennyire elégedettek a szülők általánosságban az ellátás minőségével. Másodsorban pedig arra voltam kíváncsi, hogy felfedezhető-e bármilyen minta annak tekintetében, hogy a korábban bölcsődébe járó kisgyermekek bármiben különböznenek azoktól a társaiktól, akik a családi közegből egyből óvodába mentek. A kérdőívemet 68 szülő töltötte ki, 3-24 éves gyermekeikkel kapcsolatban, településtípus szerint a következő eloszlásban: 1. Ábra.

Ezen kívül frissen induló óvodai kiscsoportban figyeltem meg a gyermekeket, és félig strukturált interjút készítettem a csoport két óvodapedagógusával, illetve egy félig strukturált szülői interjút is. Az interjú kolléganőmmel készült, aki négy gyermek édesanyja, emellett bölcsődei dajkaként és óvodai dajkaként is rendelkezik szakmai tapasztalattal, így több szempontból is releváns betekintést tud nyújtani a bölcsődei és óvodai nevelés hatásaiba. Az óvodai megfigyelés időpontja az óvoda megkezdését követő második hétre esett, ami releváns időszak a gyermekek beszoktatása és az óvodai közeghez való alkalmazkodás szempontjából.

III. A bölcsődés korosztály bemutatása fejlődéslélektani szempontból

A bölcsőde definíciója szerint a családban nevelkedő 20 hét és 3 év közötti életkorú gyermekek szakszerű gondozására és nevelésére szakosodott intézmény. Ez a korszak a gyermekek életében nagyon jelentős, az ilyenkor végbemenő ugrásszerű fejlődési ív miatt is, ahogy a csecsemőből kisgyermek lesz.

Jean Piaget svájci pszichológus fejlődéslélektani elmélete szerint ez az időszak a szenzomotoros szakasz ideje, illetve a műveletek előtti szakasz eleje. Ez az a kor, amelyben kialakul a gyermek testtudata, és tudatosan a tárgyállandóság, a gyermek hangokat ad ki, utánózni próbálja az előtte lévő modellt, majd beszélni kezd. Fejlődése nem csak a fizikai, de a társas világ megértésre is hatással van, a gyermek szocializálódik. Ezen folyamatok elsődleges színtere a család, a másodlagos színtér pedig az egyéb közösségek: játszótér, játszóház, a szülők barátai és azok családja, és az intézmények, melyek a gyermek környezetét alkotják.

A gyermekekben fokozatosan kialakul az „Én” -tudat. A neveléslélektan szerint az egyedfejlődéshez szükséges a társak jelenléte. A kisgyermek ebben a korban tanulja meg hogy ő egy önálló lény, elkülöníti önmagát a többiektől, kortársaktól, felnőttektől, családtagoktól. Ezen kívül pedig megtanulja, hogy a társas együttélésnek vannak bizonyos követendő szabályai, és ezen szabályok betartását is.

„Pszichológiai nézőpontból a szocializáció az a folyamat, amelyben az egyén elsajátítja mindazokat az ismereteket, készségeket és beállítódásokat, melyek lehetővé teszik, hogy többé-kevésbé hatékony tagja legyen a csoportoknak és a társadalomnak. (Brim-Wheeler 1966)” (Vajda-Kósa 2005). Így tehát mondhatjuk, hogy a bölcsődei nevelés alkalmával ez a fogékony gyermeki korosztály találkozik élete első tágabb, állandó közösségével, amit a kisgyermeknevelők, és a bölcsődei csoportba járó többi gyermek alkot. Megtanulja, hogy

hogyan alkalmazkodjon egy kisebb csoport szokásaihoz, és a napirend rendszeréhez, ami stabilitást ad a napjainak.

A tárgyállandóság tudata kiegészül a személyi állandósággal, megtanulja, hogy szülei reggeli távoztása nem végleges, tudja, hogy a megfelelő időben meg fognak érkezni érte. Kis idő eltelte után már össze tudja kötni a napirend történéseit, megszokja, hogy melyik tevékenység után mi következik. Kreatív játékok és különböző tevékenységek során játékosan ismerkedik a világgal, a természettel, a hagyományokkal. Mindezt szakképzett kisgyermeknevelők segítségével teszi, akik a korosztálynak megfelelő elfoglaltságokat biztosítják, egy szakszerűen kialakított, biztonságos közegben.

Már korábban is megállapítást nyert, hogy „az intézményes gyermekfelügyelet hatása az első két évben döntően annak minőségén múlik” (Cole-Cole 2006). Jelenleg a szakmai követelmények az állami intézményekben a legmagasabbak, így az ide járó gyermekek szülei biztosak lehetnek benne, hogy gyermekük ebben az érzékeny korban a lehető legszakszerűbb ellátást kapja. A sikeres beszoktatás után a kisgyermekek egy stabil, szakmailag felkészült közegben töltheti a napjai, amíg szülei dolgoznak.

IV. A kutatás

Kutatások négy részből állt, melyekben különböző módszereket alkalmaztam, arra törekedve, hogy minél teljesebb képet kaphassak arról, hogyan látják a szülők és az óvodapedagógusok a bölcsődét, és annak hatásait a gyermekekre.

Kérdőívemben olyan szülőket kérdeztem, akiknek legalább egy, óvodás, vagy annál idősebb gyermeke van, tapasztalataikról, és azon döntésük háttéréről, hogy miért döntöttek a bölcsőde mellett, vagy miért nem.

Ezt a kutatást egészítettem ki interjúkkal, melyekből egyet egy négy gyermekes édesanyával készítettem, egyet pedig két óvodapedagógussal, akiknek csoportjában megfigyelést és végeztem. Ezen megfigyelésem volt kutatáson negyedik része, mely során arra voltam kíváncsi, hogy észlelek-e bármilyen különbséget a gyermekek között úgy, hogy nem tudom előzetes melyikük járt bölcsődébe, és melyikük nem.

A témával kapcsolatban igen érdekes kérdéseket feszeget Blaskó Zsuzsa kutatása, amely az anyák szerepfelfogását és a hároméves kor alatti gyermekgondozás kérdését vizsgálja Magyarországon. A kutatás célja, hogy feltárja, miért tartják az anyák fontosnak, hogy a gyermek hároméves koráig otthon maradjanak, és hogyan befolyásolja ezt a közbeszéd, a társadalmi normák és a gyakorlat.

A tanulmány alapján az alábbi állítások fogalmazhatók meg:

1. Társadalmi és kulturális kontextus: A magyar társadalom konzervatív nemi szerepfelfogása az anyák otthon maradását támogatja, különösen a gyermek első három életévében. Ezt különösen gyermekpszichológiai érvekkel támasztják alá, amelyek szerint az első három év meghatározó a gyermek érzelmi kötődésének és biztonságérzetének kialakulásában. Ez a szemlélet a közbeszédben és a médiában is erősen jelen van.

2. Az anyák véleménye:

- A megkérdezett anyák többsége nagyon fontosnak tartja a hároméves korig tartó otthonmaradást, de a vélemények megoszlanak. Néhányan úgy vélik, hogy két év is elegendő, míg mások a hosszabb otthonmaradást preferálják.
- A pszichológiai érvek dominálnak: az anyák az érzelmi kötődés megerősítését, a szeretetteljes kapcsolat kialakítását és a hosszú távú hatásokat hangsúlyozzák.

3. Munkavállalás és gyermekgondozás:

- Az anyák egy része szerint a munkavállalás bizonyos formái (például otthoni vagy rugalmas munka) összeegyeztethetők a gyermekneveléssel.
- Azonban a magyar munkakultúra, amely a napi 8-10 órás, otthontól távoli munkavégzést részesíti előnyben, korlátozza az anyák lehetőségeit.

4. Bölcsődék megítélése:

- Sok anya negatívan vélekedik a bölcsődékről, általában a túlságosan nagy létszámot és a kisgyermeknevelők alacsony számát emelik ki. Ezek a vélemények gyakran személyes tapasztalat nélkül, előítéleteken alapulnak.
- Ugyanakkor néhány anya a gyermek szocializációja szempontjából szükségesnek tartja a közösségi programokat, de inkább informális csoportos tevékenységekben gondolkodnak, mint például játszócsoportokban.

5. Anyai élmények és preferenciák:

- Az otthon töltött időszakot sok anya értékesnek és örömtelinek tartja saját maga számára is.
- Egyes anyák szívesen vállalnak részmunkaidős vagy alkalmi munkát, hogy fenntartsák a kapcsolatot a munka világával, miközben gyermekükkel is időt töltenek.

Következtetések:

A kutatás rávilágít, hogy az anyák véleménye nem egységes a gyermek hároméves koráig tartó otthonmaradás kérdésében. Az érvek többsége pszichológiai alapú, de sok anya a munka és család összehangolására is nyitott lenne, ha erre rugalmasabb lehetőségek állnának rendelkezésre. A tanulmány kiemeli a választási lehetőségek bővítésének szükségességét, például rugalmas munkavégzési formák és játszócsoportok bevezetésével.

Szülői motivációk

Számos oka lehet annak, hogy a szülők úgy döntenek, hogy bölcsődébe adják gyermekeiket. Az egyik leggyakoribb indok tapasztalataim szerint a munkahelyi kötelezettségekhez kapcsolódik. Sokan a szülési szabadság lejárta után visszatérnek a munkaerőpiacra, és ilyenkor szükség van egy olyan megbízható intézményre, ahol a gyermekük biztonságban van, és megfelelő gondozást kap napközben. A bölcsőde így lehetővé teszi a szülők számára, hogy fenntartsák a munka és a családi élet közötti egyensúlyt, miközben biztosak lehetnek abban, hogy gyermekük a számára kialakított környezetben van. Egy másik fontos tényező a gyermek szociális fejlődésének támogatása. A bölcsődei közösség lehetőséget nyújt a kicsiknek arra, hogy más gyermekekkel interakcióba lépjenek, megismerjék a közösségi élet szabályait, és fejlesszék szociális készségeiket. A közös játék, az együttműködés és a konfliktusok kezelése mind olyan tapasztalatok, amelyek segítik a gyermekek érzelmi és szociális kompetenciáinak fejlődését. Vannak szülők, akik már éppen ezért választják a bölcsődét, hiszen úgy vélik, hogy ez elősegíti gyermekük harmonikus fejlődését és későbbi beilleszkedését az óvodai, majd iskolai közösségekbe. Ezen túlmenően, azért is döntenek a bölcsőde mellett, mert felismerik a korai nevelés jelentőségét. A modern bölcsődék nem csupán gyermekmegőrzők, hanem olyan intézmények, ahol szakképzett nevelők foglalkoznak a kicsikkel, támogatva őket a koruknak megfelelő készségek és képességek elsajátításában. A bölcsődékben történő játékos tanulás, az életkorra szabott tevékenységek és a strukturált napirend mind hozzájárulnak a gyermekek kognitív, motorikus és érzelmi fejlődéséhez. Egyes szülők úgy látják, hogy a bölcsőde révén

gyermekük gazdagabb tapasztalatokat szerezhethet, és jobban felkészülhet az óvodai és iskolai életre.

A szülői motivációk tekintetében a kérdőíves kutatásomban kapott válaszok igazolták korábbi, kisgyermeknevelői munkám során szerzett tapasztalataimat, mely szerint a gyermekek bölcsődébe adásának elsődleges oka a mai napig az édesanya visszatérése munkaidőpiacra anyagi vagy egyéb okokból. Ezt követi kisebb arányban az, hogy a szülők úgy vélik, gyermeküknek már hároméves kora előtt igénye van más, hasonló korú gyermekek társaságára. A válaszadók között csupán néhányan vélték úgy, hogy kifejezetten hasznos, ha még az óvoda előtt integrálódik gyermekük egy formálisabb közösségbe, és akárcsak szakmai pályafutásom során, alig néhány százalékban voltak olyan szülők, akik egyéb okokból (szociális rászorultság, speciális nevelési igényű, vagy védelmébe vett gyermek, stb) döntött a bölcsődei ellátás igénybevétele mellett. (2. Ábra)

A szülői interjú során interjúalanyom válaszai szintén ezt a mintát támasztották alá, mind személyes megélése, mind szakmai tapasztalatai szempontjából.

Bölcsődei és óvodai beszoktatás módszertanának összehasonlítása

A bölcsődei és az óvodai adaptáció módszertana különbözik egymástól, mivel a gyerekek életkora és fejlettségi szintje is eltérő. A bölcsődében a gyerekek általában 6 hónaptól három éves korig tartó időszakban vesznek részt, amikor még nagyon kötődnek a szüleikhez. Az adaptáció itt fokozatosan történik, a szülőkkel való együttlét biztosítása fontos szerepet kap. Az első napokban a szülők gyakran jelen vannak a csoportszobában, majd fokozatosan egyre hosszabb időre hagyják ott a gyermeket egyedül. Az érzelmi biztonság megteremtése érdekében a kisgyermeknevelők sok időt töltenek egyéni figyelmet és gondoskodást nyújtva a gyerekeknek.

Az óvodai adaptáció már nagyobb, három és hat év közötti gyerekeket érint, akik már fejlettebb szociális és kognitív készségekkel rendelkeznek. Az óvodai beilleszkedés általában strukturáltabb és szervezettebb folyamat, mivel arra épít, hogy a gyermekek már képesek hosszabb időt eltölteni szülői jelenlét nélkül is. Az óvodai adaptáció során a kisgyermekek megismerkednek az óvoda napi rutinjával, szabályaival és tevékenységeivel. A pedagógusok az első napokban több figyelmet szentelnek az újonnan érkezett gyerekeknek, segítik őket a beilleszkedésben és ösztönzik őket a közös játékra, tevékenységekre.

Mindkét intézményben fontos szerepet kap a kommunikáció a szülőkkel. A bölcsődében és az óvodában is rendszeres tájékoztatást nyújtanak a gyermek fejlődéséről és az adaptáció folyamatáról. Az óvodai adaptáció során gyakran szerveznek szülői értekezleteket és családi

napokat, ahol a szülők betekintést nyerhetnek az óvoda mindennapjaiba és aktívan részt vehetnek a közösségi életben. A bölcsődében pedig az egyéni beszélgetések és a mindennapi rövid találkozások nyújtanak lehetőséget a szülők és a kisgyermeknevelők közötti kommunikációra, amely elengedhetetlen a gyermekek sikeres beilleszkedéséhez és fejlődéséhez.

A kutatásom során készített interjúban megkérdezett óvodapedagógusok szerint a bölcsődei és óvodai adaptáció folyamata között alkalmanként lényeges eltérések lehetnek. Míg a bölcsődei beszoktatás módszertana minimum egy, de gyakrabban kéthetes, szülővel történő fokozatos adaptációt ír elő, addig az óvodai gyakorlat ettől nagyban eltérve, az intézmények saját szokásrendjére támaszkodik. Az óvodapedagógusok kiemelték, hogy az intézményektől függően változhat, mennyire megengedőek a szülők jelenlétével kapcsolatban a beszoktatási időszakban. Bár a gyermekek és maguk az óvodapedagógusok is igényelnék a szülők részvételét, erre egyes helyeken egyáltalán nincs lehetőség, máshol pedig jóval korlátozottabb ideig, mint két hét. Ezen felül az óvodai csoportba gyakran több új gyermek (akar az egész csoport!) érkezik egy időben, így az óvodapedagógusoknak sokkal jobban szükséges a figyelmüket megosztani, hogy minden gyermek az egyéni igényeinek megfelelő adaptációban részesüljön. Az egyik óvodapedagógus, aki korábban kisgyermeknevelőként dolgozott, külön kiemelte, hogy a bölcsődében akár hetekig csak egy gyerekkel foglalkoztak, míg az óvodában az egyszerre több gyermeket érintő adaptáció miatt kevesebb idő jut külön az egyes gyermekekre.

Magának az óvodai adaptációnak az időtartama is változó lehet. Míg egyes intézményekben a beszoktatás valóban két hét alatt zajlik, a legtöbb helyen maximum három nap az erre szánt idő. Bár egyik interjúalanyom tudott példát mondani arra, hogy egyes kirívó esetekben akár egy hónapig is eltarthat, különösen, ha a gyermek annyira nehezen alkalmazkodik, azért általánosságban nem ez a gyakorlat. Az óvodapedagógusok megjegyezték, hogy az óvodai beszoktatás gyakran gyorsabb ütemű, mint a bölcsődei, ahol nagyobb hangsúlyt fektetnek a fokozatosságra és a gyermek egyéni igényeire. Utalt arra is, hogy az adaptációt sok esetben is külső nyomásra szükséges gyorsítani.

Óvodapedagógusok tapasztalatai az óvodai beszoktatáskor korábban bölcsődés, illetve nem bölcsődés gyermekek esetén

Az óvodai beszoktatás a gyermekek életében egy fontos átmeneti szakasz, melynek sikeressége meghatározó lehet a későbbi óvodai évek szempontjából. Az óvodapedagógusok tapasztalatai alapján jelentős különbségek lehetnek azok között a gyerekek között, akik korábban bölcsődébe

jártak, és azok között, akik közvetlenül a családi környezetből érkeznek az óvodába. Az interjú során az óvodapedagógusok azt mondták, hogy hasznosnak tartják a bölcsődei ellátást, főként akkor, ha a gyermekek nem túl korán, de még az óvoda előtti időszakban kerülnek intézményes nevelésbe.

Bölcsődéből érkező gyermekek előnyei

Az egyik legfontosabb különbség, amelyet az óvodapedagógusok említenek, hogy a bölcsődéből érkező gyerekek már rendelkeznek bizonyos szociális készségekkel, amelyek előnyt jelentenek számukra az óvodai beszoktatás során. A gyermekek már korábban megismerkedtek az intézményi szabályokkal, a csoportokra vonatkozó napirenddel, valamint azzal, hogy hogyan osszák meg a játékeszközöket társaikkal. Ahogy az egyik óvodapedagógus fogalmazott: „Sokkal nyitottabbak a bölcsisiek, jobban megértik a szabályokat, például, hogy nem vesszük el, amivel a másik játszik, vagy hogy ha mégis elveszik, akkor vissza kell adni.” Ezáltal a bölcsődéből érkező gyermekek gyakran könnyebben alkalmazkodnak az óvodai környezethez, és gyorsabban képesek integrálódni a csoportba, elfogadni az új helyzetet és környezetet.

Ezen túlmenően a bölcsődéből érkező gyermekek nyitottabbak a társas kapcsolatokra. Az egyik interjúalany kiemelte, hogy a bölcsődések gyakran „csapatjátékosok”, és már az első napoktól kezdve aktívan részt vesznek a közös játékokban. Ez különösen azoknál a gyerekeknél figyelhető meg, akik ugyanabból a bölcsődéből érkeznek, és már ismerik egymást, hiszen ők már az első napokban csoportként tudnak együttműködni, szívesen játszanak és tevékenykednek együtt. Ráadásul az ismerős társak jelenléte sokat segíthet magában az adaptációban is, mivel biztonságot nyújthat a kisgyermekek számára.

A korábban bölcsődébe nem járó gyermekek nehézségei

Azok a gyerekek, akik közvetlenül a családi környezetből érkeznek az óvodába, gyakran nagyobb kihívásokkal néznek szembe a beszoktatás során. Az interjúban az óvodapedagógusok megjegyezték, hogy ezen gyermekek számára az óvodai adaptáció hirtelen és megrázó lehet, hiszen a legtöbbször előtte nem voltak kitéve olyan szituációknak, ahol több gyermekkel kellett volna megosztani a felnőttek figyelmét és a közös játékokat. Egyikük egy konkrét példát is említett, amikor egy „COVID-baba” érkezett az óvodai kiscsoportba, akinek szinte semmilyen kapcsolata nem volt más gyermekekkel vagy felnőttekkel a családján kívül. Ez a gyermek különösen nehezen szokott be az óvodába, és kezdetben félt is a többi gyerektől, kifejezetten tiltakozott az ellen, hogy bármilyen interakcióba kerüljön velük.

A kizárólag családi környezetből érkező gyermekek számára az új helyzetekhez, szabályokhoz való alkalmazkodás lassabb folyamat lehet, és ezek a gyerekek gyakran jobban ragaszkodnak a szüleikhez a beszoktatási időszakban. Az egyik óvodapedagógus megjegyezte, hogy ezek a gyermekek szinte „nulláról indulnak”, ami azt jelenti, hogy az intézményes nevelés és közösségi lét szabályaival és dinamikájával először találkoznak. Emiatt ezek elfogadása érthetően nagyobb feladat a számukra, mint azon társaiknak, akik a bölcsőde miatt korábban már voltak ilyen helyzetben. Az óvodapedagógusok egyetértettek abban, hogy bár ezek a nehézségek kezdetben jelentősek lehetnek, az óvodai nevelés idővel kiegyenlíti ezeket a különbségeket, és az idő előrehaladtával a bölcsődébe nem járó gyermekek is ugyan úgy beilleszkednek a közösségbe, és elfogadják annak működési rendjét és keretei.

Megfigyelés tapasztalatai

Az óvodai kiscsoportban a nevelési év második hetében végzett megfigyelésem sok szempontból alátámasztotta az interjúalanyaim (mind a szülő, mind pedig az óvodapedagógusok) által megosztott tapasztalatokat. Szándékosan úgy végeztem el a megfigyelést, hogy kifejezetten kértem az óvodapedagógusokat, hogy a gyermekekről előzetesen ne osszanak meg velem semmilyen információt a nevüket és a korukat kivéve. Nagyon érdekes volt előzetes tudás nélkül kikövetkeztetni, hogy melyik gyermek volt, és melyik nem volt korábban bölcsődés. Az a tény, hogy nagy arányban meg lehetett állapítani, azt bizonyíthatja, hogy a bölcsődei nevelésben való részvétel valóban ad egy látható, stabil alapot a gyermekek. Az pedig, hogy néhány esetben nem volt helyes a következtetésem, azt, hogy a gyermekek közötti egyéni differenciák ebben az esetben is igen lényegesek lehetnek, hiszen rendkívül sok minden függ a családtól, mint a gyermek elsődleges szocializációs közegétől, és a családi nevelés minőségétől. Nagyon fontos hozzáfűzni, hogy a bölcsődei nevelés adta előny semmiképp sem azt jelenti, hogy azok a gyermekek, akik nem jártak bölcsődébe, hiányt szenvednének bármiben is.

Szülői tapasztalatok az óvodai adaptációról

Az óvodai adaptáció a szülők számára egy érzelmileg összetett és kihívásokkal teli időszak, amely gyakran vegyes érzelmeket hoz magával. A gyermek első óvodai napjai, hetei nemcsak a kicsik számára jelentenek nagy változást, hanem a szülők számára is, akiknek szembe kell nézniük azzal, hogy a gyermekük egy új életszakaszba lép. Ha a gyermek nem járt bölcsődébe, akkor ez az átmenet az otthoni, családi környezetből egy intézményi keretbe való átlépést jelenti, ahol a gyerekek új szociális és fizikai környezettel találkoznak.

A szülők számára az adaptáció egyik legnagyobb kihívása az elválás. A gyermek első alkalommal tölti hosszabb időt a szülők nélkül, ami sokszor nehéz pillanatok eredményez, különösen, ha a gyermek sírással vagy tiltakozással reagál. Ez gyakran büntudatot ébreszthet a szülőkben, és kétségeket ébreszthet bennük, hogy jól döntöttek-e az óvodakezdés időzítésével, annak ellenére is, hogy ennek kereteit törvény írja elő. (2011. évi CXCV. törvény)

Az érzelmi hullámozást gyakran a szülők maguk is átélik, hiszen nekik is el kell fogadniuk, hogy gyermekük már egyre önállóbb lesz, és egyre több időt tölt a családi körön kívül.

Azonban az óvodai adaptáció nem csupán nehézségekkel jár. A szülők számára nagy örömet és büszkeséget is jelenthet, amikor látják, hogy gyermekük fokozatosan alkalmazkodik az új környezethez, új barátokat szerez, és egyre ügyesebben kezeli a kihívásokat. Az óvoda lehetőséget ad a gyermekeknek arra, hogy szociális készségeik fejlődjenek, és a szülők büszkéek lehetnek arra, ahogy gyermekük boldogul a közösségben.

Az óvodapedagógusok támogatása kulcsfontosságú szerepet játszik abban, hogy a szülők is nyugodtabban éljék meg az adaptációt. Amikor a pedagógusok megfelelő kommunikációval, empátiával és rugalmassággal segítik a gyermeket és a családot, a szülők könnyebben átlendülnek az elválás okozta stresszen, és bizalmat szavaznak az intézménynek.

Négy gyermeket nevelő interjúalanyom esetében az egyik központi kérdés az volt, hogy a bölcsődei nevelés milyen hatással van az óvodai beszoktatásra, illetve, hogy van-e különbség a bölcsődébe járt és nem járt gyermekei között. Az interjúalany egyértelműen azt tapasztalta, hogy azok a gyermekei, akik bölcsődébe jártak, sokkal könnyebben vették az óvodai beszoktatás akadályait. Kiemelte, hogy ezek a gyerekek könnyebben alkalmazkodtak az óvodai környezethez, és kevésbé volt nehéz számukra az elválás a szülőtől. A bölcsődében ugyanis már korábban megtapasztalták a közösségi életet, és ez az előny megmutatkozott abban, hogy nyitottabbak és magabiztosabbak voltak az új helyzetekben.

A bölcsőde ebben az értelemben egyfajta „előkészítő szakasz” lehet az óvoda számára, ahol a gyermekek megtanulnak a közösségi élet szabályaihoz alkalmazkodni, és kialakulnak alapvető szociális készségeik. A bölcsődébe járó gyermekek már ismerik a csoportban való létezést, és megtanulják, hogyan osztozzanak a felnőttek figyelmén és a játékokon a társaikkal, ami előnyt jelent az óvodában is.

A gyermekei közül az, aki nem járt bölcsődébe, nehezebben szokott be az óvodába. A szülő elmondása szerint ezzel a gyermekkel sokkal nehezebb volt az elválás, és a közösséghez való alkalmazkodás is problémásabb volt. Ezzel szemben azok a gyermekei, akik bölcsődébe jártak, gördülékenyebben szokták meg az óvodai környezetet. Ezzel a tapasztalattal megerősíti azt a feltételezést, hogy a bölcsődei nevelés hozzájárul a későbbi óvodai beszoktatás sikeréhez.

Az óvodapedagógusokhoz hasonlóan a szülői tapasztalatok alapján is a bölcsőde egyik legfontosabb előnye a gyermekek szociális készségeinek fejlődése. Az interjúalanyom szerint a bölcsődéből érkező gyermekek általában nyitottabbak, könnyebben alakítanak ki kapcsolatokat a társaikkal, és jobban alkalmazkodnak a közösségi élet szabályaihoz. Ez a szociális előny különösen abban nyilvánul meg, hogy a gyermekek könnyebben kezdenek játékba más gyerekekkel, és kevésbé zárkózottak, mint azok, akik közvetlenül a családi környezetből érkeznek az óvodába.

Az interjú során a válaszadó kiemelte, hogy a bölcsődében kialakult napirend és a közösségi szabályok megismerése szintén hozzájárul a gyermekek könnyebb alkalmazkodásához az óvodában. A bölcsődébe járó gyermekek már megszokták, hogy egy adott napirendhez kell igazodniuk, például az étkezések és az alvások ideje fix, így az óvodai környezetben ezek a struktúrák már nem okoznak számukra nehézséget. Ezzel szemben azok a gyermekek, akik nem jártak bölcsődébe, sokszor nehezen szoknak hozzá ahhoz, hogy a csoportos élet szabályai szerint éljenek, mindent akkor csináljanak, amikor a többiek.

Kérdőíves kutatásom során megkértem a kérdőívet kitöltő szülőket, hogy egy 1-7-ig terjedő skálán értékeljék gyermekük óvodai beszoktatásának milyenségét. Az 1-es jelentése “nagyon nehéz” volt, a 7-es pedig nagyon könnyű. Ezután a válaszok feldolgozásánál a kapott adatokat százalékos arányban összesítettem, majd grafikonon helyeztem el, külön jelölve a korábban bölcsődébe járó gyermekek csoportját, és azokat a gyermekeket, akik nem vettek részt bölcsődei ellátásban. (3. Ábra)

A grafikonon jól látszik, hogy a korábban bölcsődei nevelésben résztvevő gyermekek szülei igen nagy eséllyel (64%) könnyűnek (6-7 a skálán) élte meg gyermeke óvodai adaptációját, mi több, ebből a csoportból az összes válaszadó majdnem fele (42%) választotta a “nagyon könnyű” opciót. Ezen felül a bölcsődéből érkező gyermekek esetében egyetlen szülő sem választotta a “nagyon nehéz” megélést jelentő 1-es számot.

Azon gyermekek szüleinek csoportjában, akiknek gyermeke nem járt bölcsődébe, a 6-7-es könnyű megélést választó szülők aránya valamivel kevesebb (összesen 48%) volt. Ez, a válaszadók összességéhez képest még mindig viszonylag magas szám azt gondolom, hogy remekül mutatja az óvodapedagógusok felkészültségét és szakmai munkáját, azonban az összes válaszadó közül csak mindössze 13% választotta a “nagyon könnyű” megélést jelentő 7-es opciót. Úgy érzem, ez az arány egyértelműen azt jelzi, hogy még ha nem is kirívó mértékben, de a bölcsődei ellátásban való részvétel megis érezhetően megkönnyíti a szülők és gyermekek számára a későbbi óvodai adaptációs folyamatot.

Ezen kívül a korábban bölcsődei ellátásban részt nem vett gyermekek szüleinek 9%-a “nagyon nehéz”-nek élte meg az óvodai beszoktatást, ami alátámasztja az óvodapedagógus interjúalanyaim által említett példákat, miszerint néhány kisgyermek esetében az óvodai környezethez való alkalmazkodás kifejezetten megterhelő feladat, amennyiben korábban semmilyen hasonló szociális élményük nem volt.

Összesítve azt gondolom, hogy az ezen kérdésre adott válaszok elemzése is támogatja azt az előzetes hipotézisemet, hogy a korábban bölcsődébe járó gyermekek valamilyen módon előnyt élveznek társaikkal szemben, amikor óvodába kerülnek, nem okoz számukra akkora nehézséget az új helyzethez való alkalmazkodás.

V. A bölcsőde, mint intézmény

Bölcsődés gyermekek szüleinek tapasztalatai

Mind a kérdőívemben, mond az interjúban kapott válaszok igazolták azt is, hogy azok a szülők, akik valamilyen okból bölcsődébe járatják gyermekeiket, a későbbiekben nagy arányban megelégedéssel gondolnak vissza az intézményben töltött évekre, és a bölcsődei ellátás színvonalára. A válaszadó szülők 86%-a értékelte hét fokú skálán 6 vagy 7 pontra az általuk tapasztalt bölcsődei ellátást. 11% adott 5 pontot, 2% pedig 3-at. Kutatásomban hármasnál rosszabb értékelés nem érkezett. (4. Ábra)

A szülői interjú során az egyik első kérdés arra irányult, hogy a szülő hogyan látja a bölcsődei rendszert, milyen tapasztalatai vannak a bölcsődei nevelés előnyeivel kapcsolatban. Az interjúalany összességében pozitív véleményt fogalmazott meg a bölcsődéről, ugyanakkor kiemelte, hogy a bölcsődei nevelés minősége jelentős mértékben függ a kisgyermeknevelők személyiségétől és szakmai tudásától. Szerinte a megfelelően képzett és elkötelezett kisgyermeknevelő kulcsfontosságú a gyermekek jóléte és fejlődése szempontjából, hiszen egy kedvező környezet önmagában nem elég, ha a nevelői hozzáállás hiányos. Ez az észrevétel kiemeli a bölcsődei dolgozók szerepének jelentőségét, ami egyben azt is sugallja, hogy a bölcsődei nevelés sikerességét nagyban meghatározza a személyi feltételek minősége. Az interjúalany véleménye szerint nem mindenki alkalmas arra, hogy kisgyermeknevelő legyen, mivel ez egy hivatás, amihez természetes empátia és szakmai elkötelezettség szükséges, és olyan kongruens személyiség, amely nem tanulható.

Magam is úgy tapasztaltam, hogy a kisgyermeknevelő személye és személyisége alapvető fontosságú a bölcsődében, mivel a korai években a gyerekek érzelmi, szociális és kognitív fejlődése nagymértékben függ a nevelőtől kapott ingerektől és törődéstől. A biztonságérzet és a kötődés kialakulása ebben az időszakban kezdődik, ami hosszú távon meghatározza a gyermek érzelmi stabilitását és kapcsolatteremtési képességeit. Egy kiegyensúlyozott, empátikus és támogató kisgyermeknevelő képes megteremteni azt a nyugodt, szeretetteljes környezetet, ahol a gyermek önbizalma növekedhet, és elkezdheti felfedezni a világot.

A nevelő személyisége mintaként is szolgál, hiszen a gyerekek viselkedésük egy részét a felnőttektől lesik el. Egy kedves, türelmes és figyelmes nevelő pozitív viselkedési mintákat mutat, amelyeket a gyermekek is követnek. Ezen felül a kisgyermeknevelő rugalmassága és érzelmi intelligenciája segít a konfliktusok kezelésében, a gyermekek különböző igényeinek felismerésében, így minden gyerek egyénre szabott figyelmet kaphat. Összességében a kisgyermeknevelő szerepe meghatározó a gyermekek testi, lelki és szociális fejlődésében,

hiszen a bölcsődei évek alatt olyan alapvető készségeket és tapasztalatokat szereznek, amelyek a későbbi életükre is kihatnak.

A bölcsődei módszertan változása az elmúlt 30 évben

Az elmúlt harminc évben a magyar bölcsődék módszertanában jelentős változások történtek, amelyek a gyermekek korai fejlesztésére, a nevelési elvekre és az intézményi környezetre is kihatottak. Az 1990-es évek elején a bölcsődék alapvetően a gyermekek gondozására összpontosítottak, a szülők munkahelyi elfoglaltsága miatt szükséges ellátás biztosítása érdekében. Az akkori módszertan főként a fizikai gondozásra és a biztonságra helyezte a hangsúlyt, és kevésbé foglalkozott a gyermekek egyéni fejlődési igényeivel vagy a korai nevelés speciális szempontjaival.

A 2000-es évek közepétől azonban a bölcsődék szerepe fokozatosan átalakult, ahogyan a társadalomban is egyre inkább felismerték a korai gyermekkor jelentőségét a hosszú távú fejlődés szempontjából. Ekkor kezdődött meg a pedagógiai szemlélet erősödése a bölcsődékben, amelynek keretében a nevelők egyre inkább figyelembe vették a gyermekek egyéni szükségleteit, fejlődési ütemét és érdeklődési területeit. A nevelési módszerek közé bekerültek a játékos tanulás, az érzelmi és szociális kompetenciák fejlesztése, valamint az önállóság támogatása. A szülőkkel való együttműködés is nagyobb hangsúlyt kapott, hiszen a gyermekek fejlődésében a családi háttér és a bölcsődei nevelés közötti összhang kulcsfontosságúvá vált.

Az elmúlt évtizedben a magyar bölcsődék tovább modernizálódtak, és egyre inkább integrálták a legújabb pedagógiai kutatások eredményeit. Az inkluzív nevelés, a különleges szükségletű gyermekek integrálása és az egyre személyre szabottabb fejlesztési programok mind fontos elemei lettek a bölcsődei nevelésnek. A környezet is átalakult: a csoportszobák, a játékterek és a szabadtéri létesítmények kialakításánál a gyermekek biztonságán túl figyelembe veszik azok pszichológiai és érzelmi jólétét is. Az adminisztratív folyamatok is változtak, ami lehetővé tette a nevelők számára, hogy még több időt fordítsanak a közvetlen pedagógiai munkára, és még részletesebben nyomon követhessék a gyermekek fejlődését. A változások összességében a gyermekek harmonikus bölcsődei életét, a korai évek minél gazdagabb tapasztalatszerzését célozzák meg.

Mivel ebben az érzékeny korban a gyermekek számára különösen fontos az állandóság, így a bölcsődei módszertan erre különösen nagy hangsúlyt fektet. A "saját-kisgyermeknevelő" rendszer biztosítja, hogy a gyermek számára az intézményben is legyen egy elsődleges személy, akivel a kötődés megfelelő formája kialakul, a "felmenőrendszer" pedig azt, hogy ez a személyi

állandóság a bölcsődés időszak alatt végig megmaradjon. A rugalmas és folyamatos bölcsődei napirend egyaránt biztosítja, hogy a gyermekek egyéni igényei kielégüljenek, és életkoruknak megfelelő keretet ad a hétköznapijaiknak, ezzel is támogatva a stabil környezetet.

Szülői kompetenciák és a családi nevelés támogatása

A bölcsőde és az óvoda kiegészítő szerepe

Az óvodapedagógusok kifejezetten egyetértettek abban, hogy a bölcsőde és az óvoda szerepe egyaránt minden esetben kiegészítő jellegű kellene, hogy legyen, nem pedig helyettesítő. Az egyik pedagógus hangsúlyozta, hogy a család az elsődleges szocializációs színtér, és a bölcsőde, illetve az óvoda feladata az, hogy támogassa és kiegészítse a családi nevelést, nem pedig az, hogy átvegye annak szerepét. Kiemelték, hogy a bölcsőde abban az esetben lehet hasznos, ha nem túl korán kerülnek oda a gyerekek, mert a túl korai intézményes nevelés szerintük veszélyeztetheti a szülő-gyermek közötti megfelelő kötődést. A pedagógusok szerint a bölcsőde leginkább akkor hasznos, ha az óvodát megelőző fél évben járnak oda a gyerekek, így már rendelkeznek alapvető szociális készségekkel, de még elég időt töltenek a családban ahhoz, hogy megfelelő kötődést alakítsanak ki a szüleikkel.

A bölcsődei nevelés-gondozás másik nagyon fontos szerepe a szülői kompetenciák támogatása, mivel szakmailag felkészült pedagógusok segítenek a gyermekek fejlődésének nyomon követésében. A kisgyermeknevelők megfigyeléseik és tapasztalataik alapján visszajelzést adnak a szülőknek a gyermekek egyéni szükségleteiről, erősségeiről és esetleges fejlesztési területeiről. Ez a visszajelzés lehetőséget biztosít a szülőknek arra, hogy jobban megértsék gyermekük fejlődését, és ezáltal hatékonyabban támogathassák őket otthon is. Sok friss szülő bizonytalan a gyermekek nevelését érintő kérdésekben, amit a jelenleg elérhető, már-már túl sok információ (internet, közösségi csoportok, különböző nézeteket valló nevelési “szakkönyvek”), és a családmódel átalakulása (sok családnak nincs segítsége, mert a nagyszülők vagy más családtagok is dolgoznak, messze laknak, vagy a gyermekvállalás korhatárának egyre nagyobb mértékű kitolódásával már túl időssé válnak a kisgyermekről való gondoskodáshoz) csak tovább fokoz. Ebben a közegben nagyon sok segítséget jelenthet a kisgyermeknevelő szakmailag felkészült, kongruens személye, aki a sok együtt töltött idő miatt ismeri az adott kisgyermeket, így személyre szabottan képes támogatni a szülőket a számunka nehezebb helyzetekben.

A szülőknek lehetőségük van megfigyelni, hogyan kommunikálnak és foglalkoznak a szakemberek a gyermekeikkel. Ez inspirációt adhat számukra, és új módszereket tanulhatnak a gyermekekkel való interakció során. A bölcsőde által szervezett szülői beszélgetések és családi

programok is lehetőséget nyújtanak a szülőknek a tapasztalatcserére, közösségépítésre és a gyermeknevelés terén szerzett ismereteik bővítésére. A szülőcsoportos beszélgetések során fontos témákat beszélhetnek meg egymással, a kisgyermeknevelők támogató jelenléte mellett. Mindezek rendszeresen képesek megerősíteni a szülőket abban, hogy még a sokszor kihívásosabbnak tűnő szituációkban sincsenek egyedül.

Ezekon felül a bölcsőde tehermentesíti a szülőket, ami közvetetten is támogatja a szülői kompetenciáikat. Azáltal, hogy a gyermekek biztonságos és fejlesztő környezetben vannak napközben, a szülőknek lehetőségük van a munkahelyi kötelezettségeikre, illetve önmagukra koncentrálni. Ez a lelki feltöltődés, valamint a munka és család közötti egyensúly megteremtése hozzájárul ahhoz, hogy otthon nyugodtabb, türelmesebb és kiegyensúlyozottabb szülők legyenek, ami hosszú távon pozitívan hat a szülő-gyermek kapcsolatra és a gyermeknevelés minőségére is. Mivel a kisgyermeknevelők hivatásban is fontos a holisztikus szemlélet, így sokszor szükséges a családot, mint teljes egységet néznünk, ha esetleg valamilyen kérdés vagy probléma merül fel a kisgyermek helyzetével, viselkedésével kapcsolatban. Elsődleges szempont, hogy a kisgyermeknevelők minden esetben a saját kompetenciahatáraik betartásával, empátikus megértéssel forduljanak a szülőkhöz, bármilyen, a gyermeket érintő témában.

Mivel a bölcsőde szociális-gyermekvédelmi intézmény, így sok kisgyermeknevelő találkozik pályafutása során olyan gyermekekkel, akiket védelembe vettek (számukra jelentős számú esetben kötelező a bölcsőde). Az ilyen helyzetbe került gyermekek és szüleik számára a bölcsődei ellátásban való részvétel rendkívül fontos, több szempontból is:

- Stabilitás és biztonság

A bölcsőde biztosít egy állandó, kiszámítható környezetet, amely különösen fontos a védelembe vett gyermekek számára, akik gyakran nehéz családi helyzetből érkeznek. A rendszeres napi rutin és a gondoskodó nevelők segíthetnek a gyerekeknek feldolgozni a családjukban tapasztalt bizonytalanságokat és érzelmi traumákat.

- Társas kapcsolatok és szocializáció

A bölcsőde lehetőséget ad a gyermekeknek arra, hogy más gyerekekkel ismerkedjenek meg, szocializálódjanak, és megtanulják a közösségi normákat. A védelembe vett gyermekek gyakran hiányos szociális készségekkel érkeznek, mivel otthoni körülményeik miatt kevesebb lehetőségük van egészséges kapcsolatok kialakítására. A bölcsőde segít fejleszteni a kommunikációs és együttműködési készségeket.

- Fejlődési támogatás

A bölcsődékben speciális pedagógiai módszerekkel támogatják a gyermekek testi, érzelmi, szellemi és szociális fejlődését. A védelemben vett gyermekek esetében gyakran fennáll a veszélye annak, hogy fejlődésük elmarad a kortársaktól, például a stressz vagy a trauma miatt. A bölcsődei nevelés segíthet felzárkóztatni ezeket a gyerekeket, biztosítva számukra a megfelelő fejlődési lehetőségeket.

- Szülői támogatás

A védelemben vett gyermekek szülei sokszor maguk is krízishelyzetben vannak, vagy nehézségeik vannak a gyermeknevelés terén. A bölcsődei ellátás nemcsak a gyerekeknek, hanem a szülőknek is segítséget nyújt: időt biztosít számukra arra, hogy rendezzék saját életüket, részt vegyenek rehabilitációs vagy edukációs programokban, és javítsák szülői kompetenciáikat. Ez a fajta támogatás hosszú távon hozzájárulhat a család megerősítéséhez, és csökkentheti annak esélyét, hogy a gyermek tartósan kiemelésre kerüljön a családból.

- Korai beavatkozás

A bölcsőde lehetőséget ad arra is, hogy a gyerekek problémáit, szükségleteit korán felismerjék, és megfelelő szakmai segítséget biztosítsanak számukra. Ha a gyermeknek valamilyen fejlődési nehézsége, érzelmi problémája vagy magatartási zavara van, a bölcsőde szakemberei időben észre vehetik ezeket, és elindíthatják a szükséges beavatkozásokat, így csökkentve a hosszú távú káros következményeket.

- Prevenció és családmegőrzés

A bölcsődei ellátás segíthet megelőzni, hogy a gyermekek véglegesen kikerüljenek a családból. A szülők terheinek enyhítése, a gyermek megfelelő gondozása és fejlesztése, valamint a szülőknek nyújtott tanácsadás mind hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a család összetartása megőrizhető legyen. Ha a szülők képesek stabilizálni életüket, nagyobb az esélye annak, hogy a gyermekek hosszú távon a családjukban maradhatnak.

Szülői kompetenciák támogatása: az adaptációs időszak

A családi nevelés támogatása már az első találkozásánál megkezdődik. Ez egy különösen jelentős mérföldkő minden szülő számára, mivel a bölcsődei adaptáció nemcsak a gyermekeknek jelent kihívást, hanem a szülők számára is érzelmileg megterhelő időszak lehet. A szülőknek meg kell birkóznuk azzal a gondolattal, hogy gyermekük egy új, idegen környezetben tölt hosszú órákat napközben, távol a családi otthon biztonságától. Az elválás gyakran szorongással és bizonytalansággal jár mindkét fél részéről. A szülők, különösen az édesanyák, gyakran érznek büntudatot amiatt, hogy gyermeküket "át kell adniuk" mások

gondozásába. Ez az érzés még erősebb lehet, ha a bölcsődei ellátást anyagi kényszer vagy munkába való visszatérés indokolja.

A szülők egyik legnagyobb féelme, hogy vajon a gyermekük biztonságban van-e, megfelelő gondoskodást kap-e, és érzelmileg hogyan viseli a távolságot. Saját magam is gyakran éreztem szorongást amiatt, hogy a kisgyermeknevelő, legyen bármennyire felkészült és szakmailag kompetens, emellett szimpatikus személy, mégsem “én vagyok” a gyermekem számára, nem úgy vigasztalja, nem úgy gondoskodik róla, ahhoz én tenném. Ráadásul az adaptáció időszakában a gyermek gyakran sírhat, tiltakozhat a bölcsőde ellen, ami tovább fokozza a szülők nehéz érzéseit. Lelkileg megterhelő látni, ahogy a gyermekük szenved az elválástól, és sok esetben megkérdőjelezi, hogy valóban helyes döntést hoztak-e a bölcsőde választásával. Az érzelmi hullámvás mellett gyakorlati nehézségekkel is szembesülhetnek: az új napirendhez való alkalmazkodás, az időbeosztás megváltozása és a napi rutin átszervezése mind plusz terhet jelenthet a család számára.

Ebben az érzelmileg nehéz időszakban különösen fontos, hogy a szakemberek – a kisgyermeknevelők – megfelelő támogatást nyújtsanak a szülőknek. A szülők bizalmát elnyerni és fenntartani kritikus fontosságú a sikeres adaptációhoz. A kisgyermeknevelők részéről az empatikus hozzáállás, a nyitott kommunikáció és a folyamatos visszajelzés segíthet abban, hogy a szülők megnyugodjanak, és elhiggyék, hogy gyermekük jó kezekben van. Fontos, hogy a kisgyermeknevelők megértsék a szülők érzéseit, és támogassák őket az elválás folyamatában. Ez gyakran napi szintű kommunikációt jelent, ahol a kisgyermeknevelő tájékoztatja a szülőt a gyermek napjáról, érzelmi állapotáról, fejlődéséről.

A szülőknek abban is segítségre van szükségük, hogy megértsék, a bölcsőde nem csupán egy hely, ahol a gyermeküket „megörzik”, hanem olyan környezet, ahol fejlődnek, tanulnak, és szociális készségeiket fejlesztik. A kisgyermeknevelők ebben is támogathatják őket, ha elmagyarázzák, hogyan segít a közösségi lét a gyermek szocializációjában, érzelmi és kognitív fejlődésében. Ha a szülők látják, hogy gyermekük boldog, jól érzi magát, és pozitívan fejlődik a bölcsődében, az nagyban enyhíti a kezdeti nehézségeket, és biztonságérzetet ad a családnak. Összességében a bölcsődei adaptáció során a szülők támogatása elengedhetetlen, hiszen érzelmi szorongásuk kihat a gyermekre is. Ha a nevelők érzékenyen és odafigyeléssel közelítenek hozzájuk, segítve őket az elválás feldolgozásában, az nemcsak a szülői kompetenciákat erősíti, hanem a gyermekek zavartalan fejlődését is biztosítja.

A bölcsődei ellátásra való igény változása az elmúlt 30 évben

Az elmúlt harminc évben a bölcsődei ellátás iránti igény jelentős mértékben növekedett, amelyet számos társadalmi és gazdasági tényező befolyásolt. A nők munkaerőpiaci részvételének növekedése és a kétkeresős családmódel elterjedése miatt egyre több családban vált szükségessé a gyermekek napközbeni elhelyezése. Az egyre magasabb életszínvonal iránti igény és a karrierépítési törekvések szintén hozzájárultak ahhoz, hogy a szülők korábban visszatérjenek a munkaerőpiacra, ami megnövelte a bölcsődék iránti keresletet. Emellett a családtámogatási rendszer változásai és a társadalmi normák átalakulása is hozzájárultak az igény növekedéséhez.

Ezzel párhuzamosan a családstruktúrák is változásokon mentek keresztül. A nukleáris családmódellek előtérbe kerülésével és a többgenerációs együttélés csökkenésével a szülőknek gyakran nincs lehetőségük arra, hogy a nagyszülők segítségét igénybe vegyék a gyermekgondozásban. Ez a helyzet tovább növelte a bölcsődei férőhelyek iránti keresletet. Az urbanizáció és a nagyvárosi életforma elterjedése szintén hozzájárult ahhoz, hogy a családoknak kevesebb támogatási hálózat álljon rendelkezésre, így a bölcsődei ellátás jelentősége még inkább felértékelődött.

A bölcsődei ellátás iránti igény növekedésére a kormányzati politikák is reagáltak. Számos országban, köztük Magyarországon is, a bölcsődei férőhelyek bővítésére irányuló programok indultak, és növekedett a finanszírozás. Az intézmények közötti verseny és a minőségi követelmények szigorodása is hozzájárult a szolgáltatások színvonalának emelkedéséhez. Ezen kívül a gyermekek korai fejlődésének fontosságára vonatkozó tudományos kutatások eredményei is támogatták a bölcsődei ellátás iránti igény növekedését, hiszen ezek az intézmények nem csak gondozást, hanem fejlesztő nevelést is nyújtanak, amely alapvető a gyermekek későbbi iskolai és társadalmi sikere szempontjából.

Ezeket a megállapításokat támasztja alá a KSH 2012-ben készített kimutatása, melyből egyértelműen kiderül, hogy a megelőző évtizedekben a bölcsődei ellátás iránti igény összességében nőtt Magyarországon. Bár a rendszerváltást követően jelentős visszaesés történt a bölcsődei férőhelyek számában, különösen az üzemi bölcsődék bezárása miatt, az utóbbi években újra emelkedett az igény a bölcsődei ellátásra.

Az igény növekedését mutatja az is, hogy a férőhelyek bővítése ellenére sok helyen továbbra is várólisták vannak, különösen a nagyobb városokban és Budapest egyes kerületeiben. Az alternatív ellátási formák, mint a magánintézmények, szintén jelentős szerepet kaptak az ellátási igények kielégítésében.

VI. Korai fejlesztésben részesültek aránya a bölcsődés gyerekek között

A gyermekek korai fejlesztése alapvető fontosságú, hiszen az első néhány év életük egyik legmeghatározóbb időszaka, amelyben a kognitív, érzelmi, szociális és fizikai készségek alapjai kialakulnak. A korai években szerzett tapasztalatok és élmények hatással vannak a gyermekek későbbi tanulási képességeire, önbizalmukra és társas kapcsolataikra. A megfelelő korai fejlesztés segíti a gyermekeket abban, hogy kiaknázzák a bennük rejlő potenciált, és a lehető legjobb alapokat kapják az életük során bekövetkező kihívások kezeléséhez. A bölcsődék jelentős szerepet játszhatnak ebben a folyamatban, mivel a korai fejlesztéshez szükséges környezetet és szakértelmet biztosítják. A bölcsődékben dolgozó nevelők szakképzettek, és tudatosan támogatják a gyermekek fejlődését. Ez különösen fontos, mivel a bölcsődei környezet lehetőséget nyújt a gyermekek számára, hogy különféle tevékenységeken keresztül fejlesszék készségeiket, legyen szó finommotorikus mozgásokról, nyelvi képességekről vagy szociális interakciókról. A nevelők által irányított játékos foglalkozások, zenés és mozgásos programok mind hozzájárulnak a gyermekek fejlődéséhez, miközben figyelembe veszik egyéni szükségleteiket és érdeklődési köreiket. A bölcsődei környezet továbbá segíthet a gyermekek szociális készségeinek fejlesztésében is, hiszen a közösségi élet megtapasztalása kulcsfontosságú a gyermekek számára. A csoportos tevékenységek, a közös játék és az együttműködés révén a gyermekek megtanulják, hogyan lépjenek kapcsolatba társaikkal, hogyan oldjanak meg konfliktusokat és hogyan dolgozzanak együtt másokkal. Ezek a tapasztalatok nemcsak a gyermekek társas kompetenciáit fejlesztik, hanem felkészítik őket az óvodai, majd később az iskolai közösségi életre is. Összességében a bölcsődék nem csupán biztonságos és gondoskodó környezetet nyújtanak, hanem aktívan hozzájárulnak a gyermekek egészséges és kiegyensúlyozott fejlődéséhez is.

Ezen kívül az esetleges eltérő fejlődésmenet esetén kifejezetten fontos a korai intervenció, amennyiben egy gyermeknek valamilyen terén támogatásra van szüksége. A Központi Statisztikai Hivatal kimutatásai alapján a bölcsődében helyben korai fejlesztésben részesülő gyermekek száma nagy mértékben növekedett. (5. Ábra). Míg 2008-ban kevesebb, mint 400 gyermek volt érintett, 2019-re ez a szám elérte a 600-at. Mivel a korai intervenció annál hatékonyabb, minél hamarabb kerül sor a szükségességének felismerésére, így azt gondolom, hogy a bölcsődében dolgozó képzett szakemberek segítségével az esetleges problémák mielőbbi észlelésében egyes gyermekek esetében akár kulcsfontosságú is lehet. Ezen kívül a lehetőség, hogy a szükséges fejlesztéseket a kisgyermekeknek lehetőségük van bent tartózkodásuk ideje

alatt a bölcsődében megkapni, le tudja venni az utazás jelentette, olykor igen nagy terhet a szülők válláról.

VII. A bölcsőde hosszabb távú hatásai

Óvodás és idősebb gyermekek szüleinek tapasztalatai a gyermekek közötti esetleges különbségek tekintetében

A bölcsődébe járásnak hosszabb távon jelentős hatásai lehetnek a gyermek fejlődésére, különösen a szociális, érzelmi és kognitív területeken. A bölcsőde segíthet a gyermekeknek abban, hogy korán megtanulják a közösségi élet szabályait, például hogyan működjenek együtt társaikkal, osszák meg a figyelmet és alkalmazkodjanak a csoportos tevékenységekhez. Ezek a készségek később, az óvodában és az iskolában is előnyt jelentenek, hiszen a bölcsődéből érkező gyerekek gyakran magabiztosabbak, könnyebben kezdenek kapcsolatokat, és jobban alkalmazkodnak az új helyzetekhez.

A bölcsődei nevelés segíthet az érzelmi stabilitás kialakulásában is, mivel a gyerekek megtanulják kezelni az elválást a szülőktől és önállóan létezni egy új közegben. Ezen kívül a bölcsődékben történő korai fejlesztések – mint a játékos tanulás, finommotoros készségek fejlesztése – hozzájárulhatnak a későbbi iskolai sikerekhez. Összességében a bölcsődei tapasztalatok hosszú távon pozitívan befolyásolhatják a gyermekek fejlődését és közösségi beilleszkedését.

Kérdőívemben megkértem a szülőket, hogy jellemezzék gyermekeiket, majd ezen jellemzéseket abból a szempontból értékeltem, hogy az adott gyermek kizárólag a szülői jellemzés alapján mennyire tűnt szociálisan proaktívnak. A válaszokat három kategóriába soroltam: egyáltalán nem, átlagos, kiemelkedő.

A későbbi adatfeldolgozás során ezeket csoportokat szétválasztottam aszerint, hogy a gyermek járt, vagy nem járt bölcsődébe, és ebből készítettem grafikont. (6. Ábra)

Összességében elmondható, hogy a szülők többnyire szociálisan proaktívnek látják gyermekeiket. Az “egyáltalán nem” kategóriába eső válaszok mindkét csoport esetében egyaránt mindössze 9%-ot tettek ki. Az átlagos kategória arányai már mutatnak eltérést, a korábban bölcsődei ellátásban résztvevő gyermekek 23%-a, a bölcsődébe nem járó gyermekeknek pedig 36%-a került ebbe a kategóriába a szülők jellemzése alapján.

Legmagasabb arányban a szülők kiemelkedően proaktívnek jellemezték gyermekeiket, a százalékos eloszlás a korábban bölcsődés gyermekek esetében 67%, a bölcsődei ellátást nem választók esetében pedig 55%.

Bár a kutatási kérdésre adott szöveges válaszok kategorizálása azt gondolom, nem tekinthető teljesen objektív mérési módnak, és a minta sem volt kifejezetten nagy, mégis az eredmények alapján látható a számomra tendencia, ami azt gondolom, a későbbiekben akár egy újabb kutatás alapja is lehet.

A kérdőíves kutatás eredményét támasztja alá az általam készített szülői interjú is, mely alapján megállapítható, hogy van összefüggés a bölcsődébe járás és a gyermekek szociális proaktivitása között, de nem feltétlenül egyértelműen. A válaszadó három gyermekének szociális viselkedését bemutatva eltérések figyelhetők meg, és úgy tűnik, hogy azok a gyermekek, akik jártak bölcsődébe, valóban szociálisan proaktívabbak annál a gyermeknél, aki nem járt. Nyilvánvalóan feltétlen ok-okozati összefüggés nem állapítható meg, de feltételezhető, hogy általánosságban lehet kapcsolat a bölcsődei ellátásban való részvétel, és a szociális személyiségfejlődés között.

Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy kutatásom során nem találtam arra utaló jelet, hogy a bölcsődei nevelés kihagyása bármilyen konkrét hátrányt okozna a gyermekeknek.

VIII. Összefoglaló

A szakdolgozat megírásával célom az volt, hogy feltárjam a bölcsőde hosszú távú hatásait, különös tekintettel arra, hogyan befolyásolja a gyermekek érzelmi, szociális és viselkedési fejlődését az intézményi ellátás, valamint milyen különbségek figyelhetők meg a bölcsődei nevelésben részesült és a nem részesült gyermekek között. Kutatásomat személyes élmények is inspirálták, hiszen saját kisfiam bölcsődei beszoktatása számos kihívással szembesített, főleg lelkiileg. Az a kérdés fogalmazódott meg bennem, hogy a bölcsődei intézmény vajon csupán egy szükségszerűség a szülők munkába való visszatérése érdekében, vagy esetleg komolyabb hatást is gyakorol a gyermekek hosszú távú fejlődésére, ad-e számukra valami útravalót az élethez rövid- vagy hosszútávon.

Dolgozatom első részében áttekintettem a bölcsődei korosztály fejlődéslélektani jellemzőit. Rengeteg kutatás szerint a bölcsődés életkor (0–3 éves korosztály) időszaka különösen szenzitív, meghatározó a gyermek fejlődésében, különösen a szocializáció és a társas készségek terén. A bölcsőde, mint intézmény, az első olyan színtér a gyermekek számára, ahol megtapasztalhatják a társas kapcsolatokat és megtanulhatják a közösségi élet alapvető szabályait.

Kutatásom során szülői kérdőíveket és óvodapedagógusokkal készített interjút, illetve szülői interjút is felhasználtam, hogy alaposan megvizsgálhassam a bölcsődei nevelés hatásait. A kapott eredmények azt mutatták, hogy a bölcsődébe járt gyermekek gyakran könnyebben illeszkednek be az óvodai közösségekbe, mivel már korábban megtapasztalták az intézményi nevelést. A bölcsődében eltöltött idő során olyan alapvető készségeket sajátítanak el, amelyek segítik őket későbbi adaptáció során. Az óvodapedagógusok szerint a bölcsődei nevelés előnyt jelenthet az intézményi napirendhez való alkalmazkodásban is, hiszen a gyermekek már hozzászoktak a strukturált napi rutinokhoz. Általánosságban hasznosnak tartják a bölcsődét, különösen az óvoda előtti időszakban. A korábban bölcsődébe járó gyermekek előnyt élveznek a szociális készségek és a nyitottság terén, is, ami megkönnyíti számukra az óvodai beszoktatást.

A kutatás másik fontos eredménye, hogy a bölcsődébe nem járt gyermekek esetében nagyobb kihívást jelenthet az óvodai beszoktatás. Ezek a gyermekek gyakran nehezebben szoknak hozzá a közösségi élethez és az új szabályokhoz, mivel korábban nem voltak kitéve olyan helyzeteknek, ahol más gyermekekkel kellett volna együttműködniük. Ennek ellenére az óvodai nevelés hosszú távon képes kiegyenlíteni ezeket a különbségeket, és idővel minden gyermek megtalálja a helyét a közösségben.

Az óvodapedagógusokkal készített interjúban betekintést kaptam az óvodai adaptáció módszertanába is. Válaszaik alátámasztották azt a személyes tapasztalatomat, hogy ennek a gyakorlata intézményenként változó, de a pedagógusok szerint a fokozatos, szülői jelenléttel támogatott beszoktatás hatékonyabb lehet a gyermekek számára. Mivel a személyes véleményem az, hogy egy 30 hónaposan bölcsődébe kerülő, vagy egy 36 hónaposan óvodába készülő kisgyermek között fejlődéslelektani szempontból nincsenek olyan nagy különbségek, amelyek a kéthetes adaptációt indokoltan csökkentenék három, vagy akár kevesebb napra, így úgy vélem, a gyermekek számára a bölcsődei adaptáció módszertana fokozatosabb, ezáltal talán könnyebb is az első elválást ilyen formán megélni.

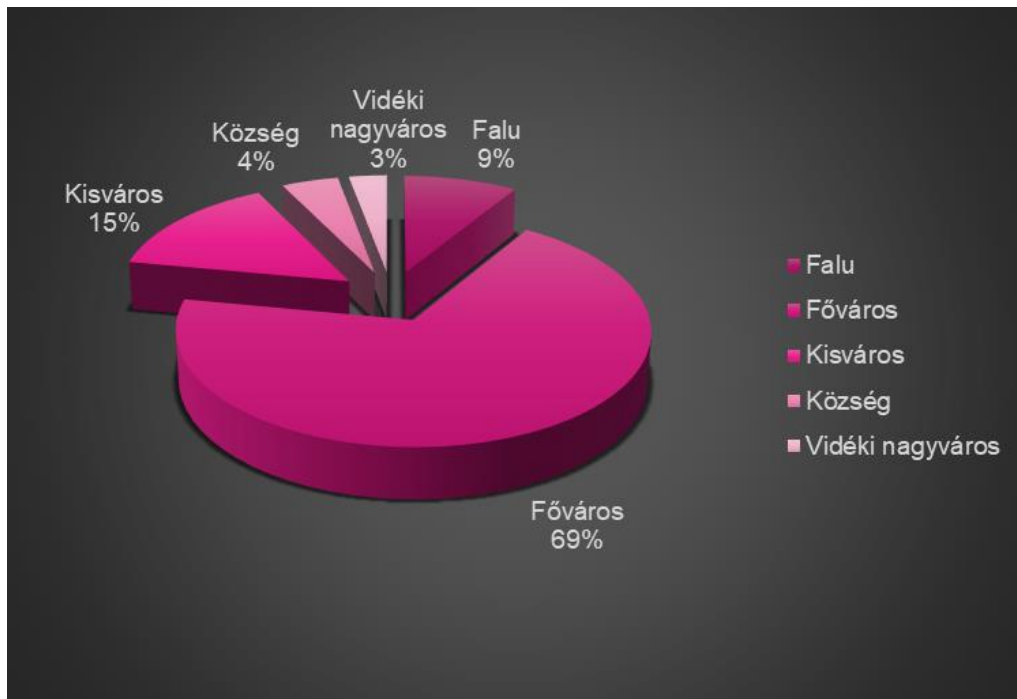
Szülői tapasztalatok is alátámasztották kutatásom megállapításait. Azok a szülők, akik gyermeküket bölcsődébe járaták, összességében pozitívan értékelték az intézményi nevelést, és úgy vélték, hogy gyermekük könnyebben alkalmazkodott az óvodai közeghez. Ezzel szemben azok a szülők, akik gyermeküket közvetlenül a családi környezetből vitték óvodába, nagyobb nehézségekről számoltak be a beszoktatás során. A kérdőíves eredmények grafikus elemzése is megerősítette ezt a megfigyelést: a bölcsődéből érkezett gyermekek szülei többnyire könnyűnek élték meg az óvodai beszoktatást, míg a bölcsődét nem választó szülők közül többen számoltak be nehézségekről.

Összességében azt a következtetést vonhatom le, hogy a bölcsődei nevelés pozitív hatással van a gyermekek szociális és érzelmi fejlődésére, különösen az óvodai beszoktatás szempontjából. Azonban fontos hangsúlyozni, hogy az egyéni különbségek jelentősek, és nem minden gyermek számára szükséges a bölcsőde ahhoz, hogy sikeresen beilleszkedjen az óvodai közösségbe. Kutatásom eredményei arra is rávilágítanak, hogy a család, mint elsődleges szocializációs közeg, továbbra is kiemelt szerepet játszik a gyermekek fejlődésében, és az intézményi nevelés feladata ennek támogatása és kiegészítése kell, hogy legyen.

A bölcsőde hosszú távú hatásait illetően arra a következtetésre jutottam, hogy a bölcsődei ellátásban részesülő gyermekek jobb szociális kompetenciákat fejleszthetnek ki, ami előnyt jelenthet számukra a későbbi közösségi beilleszkedésben, legyen szó óvodáról vagy iskoláról. Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy a családi nevelés szerepe pótolhatatlan, és a bölcsőde csak egy eszköz lehet a gyermekek harmonikus fejlődésének támogatásában.

A továbbiakban szeretném tovább kutatni a témát, növelni a kérdőívemre érkezett kitöltését számát, hogy még sokkal teljesebb képet kaphassak arról, hogyan látják a szülők a bölcsőde hatásait, és hogy van-e bármiben szignifikáns különbség azok között a gyermekek között, akik jártak bölcsődébe és akik nem.

IX. Függelék

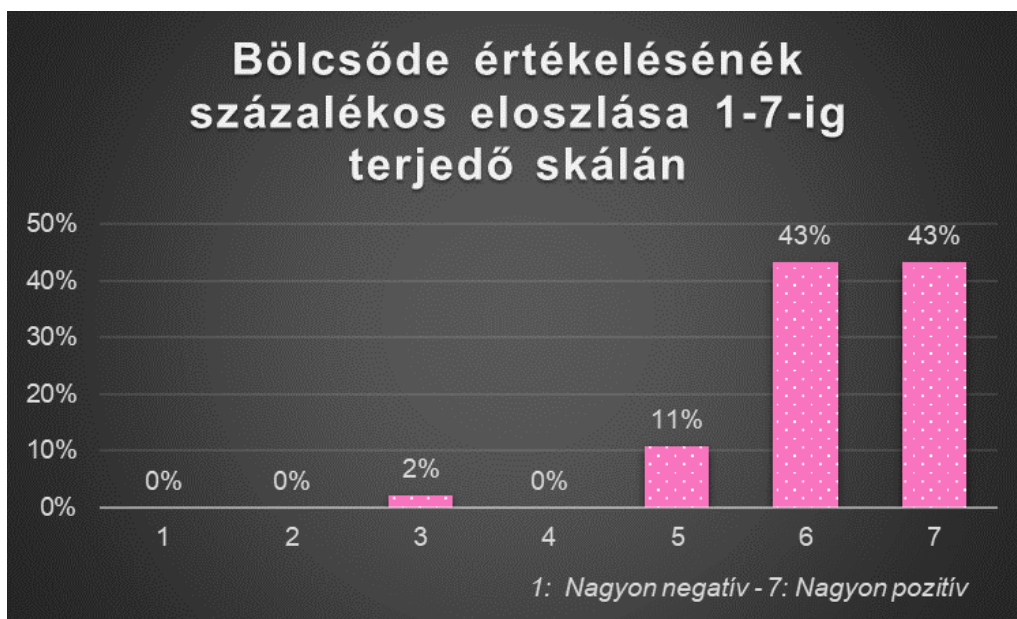
1. Ábra: a kérdőívet kitöltő szülők lakóhelyének területi eloszlása

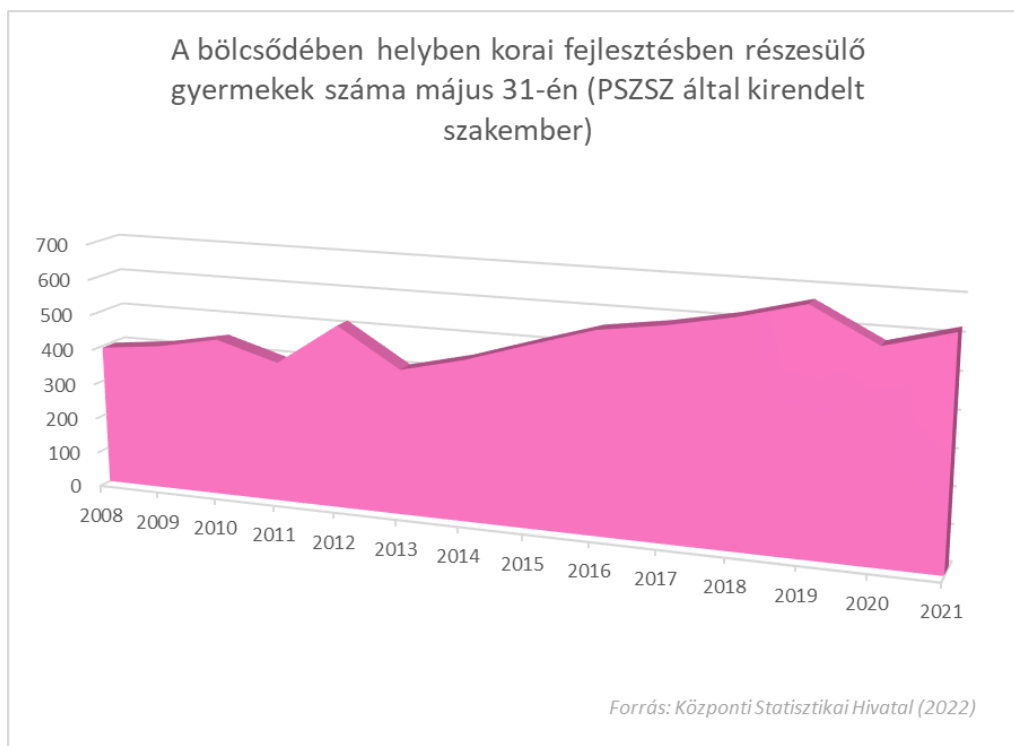
2. Ábra: a gyermekek bölcsődébe íratásának okai

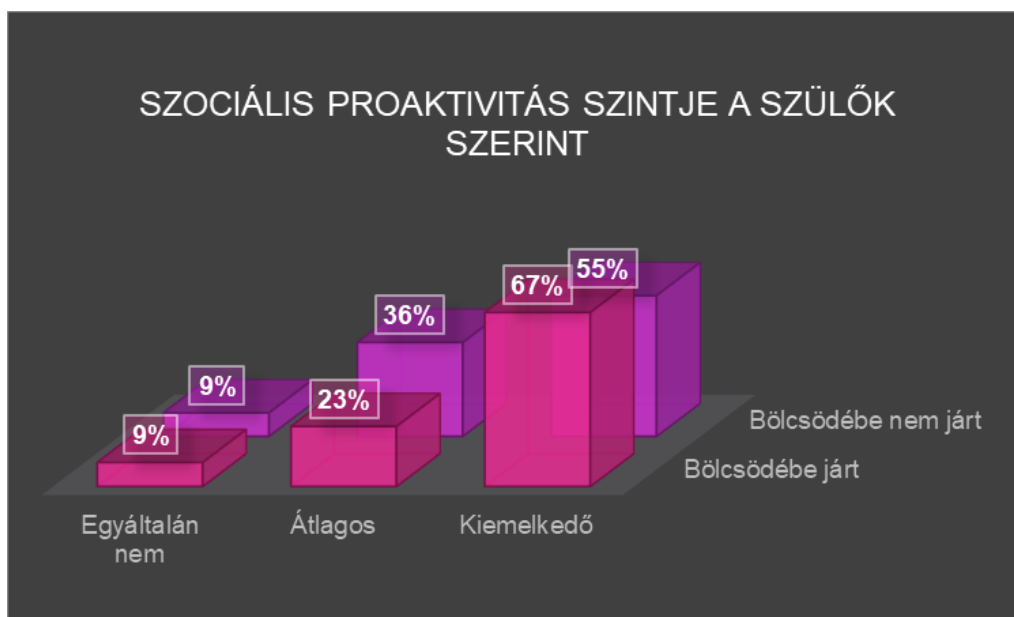
3. Ábra: az óvodai adaptáció nehézsége szülői szemmel

4. Ábra: A bölcsődei ellátás értékelése

5. Ábra: A bölcsődében korai fejlesztésben részesülő gyermekek száma 2008-2021

6. Ábra: szociális proaktivitás szintje a szülők jellemzése alapján

Nyilatkozom, hogy a 37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Pedagógia Szekciójába benyújtott pályamunkám megírása során mesterséges intelligencián alapuló szövegíró eszközöket nem használtam.

X. Irodalomjegyzék

- Gomajee, R., El-Khoury, F., Côté, S. M., van der Waerden, J., Pryor, L., & Melchior, M. (n.d.). *Early childcare type predicts children's emotional and behavioural trajectories into middle childhood. Data from the EDEN mother-child cohort study*. Sorbonne Université, UPMC Paris 06, INSERM UMRS 1136, Institut Pierre Louis d'épidémiologie et de Santé Publique (IPLESP).
- Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet (2012) *A Bölcsődei Nevelés-Gondozás Szakmai Szabályai módszertani levél*
- Piaget, J., Inhelder, B. (2004) *Gyermeklélektan*. Budapest, Osiris Kiadó
- Vajda, Zs., Kósa, É. (2005) *Neveléslélektan*. Budapest, Osiris Kiadó
- Cole, M., Cole, R., (2006) *Fejdlődéslelektan*. Budapest, Osiris Kiadó
- Központi Statisztikai Hivatal. (2012). *Kisgyermek napközbeni ellátása*. Központi Statisztikai Hivatal.
- Központi Statisztikai Hivatal (2022) *A beszámolási időszakban korai fejlesztés és gondozás keretében ellátottak száma 2001-2021* [Excel Munkafüzet]
- Központi Statisztikai Hivatal (2022) *A működő bölcsődében helyben korai fejlesztésben részesülő gyermekek száma tárgyév május 31-én 2008-2021* [Excel Munkafüzet]
- 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról. (1997).
- 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti alapellátások igénybevételéről. (1998).
- 137/1997. (VII. 18.) Korm. rendelet a bölcsődei ellátás szakmai szabályairól. (1997).
- 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről. (2011).
- Blaskó, Zs. (2011). „Hároméves kor alatt mindenképpen megsínyli?” Interjú kutatás kisgyermekes anyák körében. *Szerepváltozások*, 156–170.